

לאחר שעסקנו במשנה הקודמת בחזקה שהאדם חי ולא מת בזמן שליחות הגט. המשנה הבאה עוסקת באדם שהלווה מעות לכהן או לוי או עני, והם רוצים להחזיר את הלוואה ע"י שיקח האדם את התרומות והמעשרות שמגיע להם (תרומה לכהן, מעשר ראשון ללוי, ובשנים ג' ו' מעשר לעני). גם כאן האדם יכול לקחת את התו"מ שלהם בחזקה שהם עדיין חיים, וכך לשון המשנה (שם ל):

המלוה מעות את הכהן ואת הלוי ואת העני להיות מפריש עליהן מחלקן - מפריש עליהן בחזקת שהן קיימין, ואינו חושש שמא מת הכהן או הלוי, או העשיר העני.

הגמרא מבררת איך יתכן שיקח האדם תרומות ומעשרות מבלי שבאו לפני הכהן הלוי או העני. והרי אם לא יגיעו לידי הלווה, ע"כ איך זכה במתנותיו? הגמרא מביאה שלושה אופנים ליישב את השאלה הנ"ל (שם):

ואף על גב דלא אתו לדידה?

- אמר רב: במכרי כהונה ולויה.
- ושמואל אמר: במזכה להם ע"י אחרים.
- עולא אמר: הא מני? ר' יוסי היא, דאמר: עשו את שאינו זוכה כזוכה.

רב סובר שמשנה עוסקת "במכרים" כלומר, אותו מפריש מעשרות תמיד מביא לאותם כהנים ולוויים. לכן כל שאר הכהנים והלוויים מסיחים דעתם ומתייאשים מאותם מתנות של אותו אדם. ע"כ נחשב שזכה הכהן או הלוי במתנות הללו. ולאחר מכן חוזרים אותם המתנות אל האדם המלווה (עיי' רש"י ד"ה במכרי).

שמואל סובר, שהמשנה עוסקת במזכה את הפירות ע"י אחרים. וכשהוא מפריש את התו"מ מוסר אותם לידי אוהבו ואומר, תזכי לכהן פלוני, וללוי פלוני וכו'. ולאחר מכן חוזר ולוקח את אותם אלו המעשרות (רש"י ד"ה במזכה).

עולא סובר שהמשנה כמו רבי יוסי. כלומר, חכמים התקינו שיכול אדם שאינו זוכה בדיו, יזכה ע"י אותה תקנת חכמים. ומבאר החזון איש, שיש בתקנה זו מידת חסידות, כדי שיהיה מי שירצה להלוות לכהנים ללוויים ולעניים. תקנה זו היא תקנה כללית שהסבו אותה על כמה דינים, וכך מתבאר מרש"י (ד"ה עשו):

במקומות הרבה מפני תקנה עשו כן לרבי יוסי בהניזקין (לקמן / גיטין / דף נט): עני המנקף בראש הזית ומצודות חיות ועופות ומציאת חרש ובבכורות (דף יח): כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ובגמרא דשנים אוחזין (ב"מ דף יב): השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו דאף על פי שאין זכיה לקטן עשאוהו כזוכה ובכולן י"ל מפני תקנה עשו.

רב ושמואל נחלקו, האם המציאות שנוצרה היא שמקנה לאדם את התו"מ? או האם דין הזכייה הוא שמקנה לאדם את התו"מ? רב סובר שעצם המציאות שנוצרה היא מקנה, אך שמואל סובר שאין לדבר תוקף דיני. ולכן חייב שיהיה מי שיזכה ממש לאותו אדם את התו"מ ומצד שני ישאיר את הזכייה אצלו, ע"כ מפרש רש"י - 'אוהבו'.

בשורש המחלוקת עומד יסוד חשוב, "הלכתא כרב באיסורי וכשמואל בדיני" (בכורות מט:). מבואר בשו"ת גינת ורדים מדוע הלכה כרב באיסורים וכשמואל בדיני ממונות (או"ח כלל ב סי' טו):

ודומה לזה כתבו המפרשים למה קי"ל כרב באיסורי וכשמואל בדיני? לפי שרב היה מופלג הרבה במילי דחסידותא והיה מדקדק הרבה בענין האיסורין שודאי ירד לעומק הלכותיהן ולהכי קי"ל כותיה באיסורי וחסידותו של רב היה מפורסם והיו בו עשרה מדות של שבח ושל זהירות ומכללן שלא היה נושא עיניו למעלה ולא היה מסתכל במה שחוץ ממנו ועל כן היה מרגלא בפומיה כשהיה רב שימי בן בתו מקשה לו והיה מתפלא שחריף כמוהו ויאמר דברים אלו והיה אומר לו שימי אף כי לא היה מסתכל בו לידע אם הוא שימי או אחר ומפורש זה אצלנו בפסוק וישא אברהם את עיניו ובפסוק שא נא עיניך וראה. ואמנם שמואל הי' כל עסקיו במשפט והוה קרו ליה שבור מלכא ולהכי נקטי' כותיה בדיני..

כלומר, ההלכה נפסקת ע"י בקיאות הרב שעוסק באותה ההלכה. רב היה מופלג בדברים שקשורים למציאות האיסורית, ע"כ היה פסיקותיו נטות למבט של איסור והיתה. שמואל לעומת זאת היה דיין, ועסק בדיני המשפט. ע"כ מבטו התאפיין יותר בראיית הדין המשפטי.

אולי מחלוקת זו טומנת בחובה את שני צדדי ההסתכלות: רב עוסק 'במכרי כהונה ולויה' כלומר, שע"י המציאות שמקנה תמיד לאותם כהנים וכו', שאר הכהנים מסיחים דעתם ומתייאשים. אך אין כאן זכייה מפורשת עפ"י דרכי המשפט הרגילים. לעומת זאת שמואל, הולך על דרכי המשפט, ובנידון שלנו הוא זכייה במתנה ע"י אחרים, ולא ע"י ייאוש שאולי אין לו תוקף דיני.

מי מזכה לאדם את התרומות ומעשרות: א. רב סובר שהמציאות שנוצרה. ב. שמואל סובר שזכייה ע"י אחרים עפ"י דיני. ג. עולא סובר שעפ"י תקנת החכמים, הם המזכים את התו"מ לאדם המלווה.

מעניין לראות שרב ועולא בצורה המעשית אומרים אותו הדבר, רק מטעמים שונים. ובאמת החזון איש הגדיר את התקנה כמעשה חסידות, כמו שנרמז בשיטת רב, שהיה מופלג במילי דחסידותא.